

İmam Gazzâlî Nefsi Arındırmak

DİN GÜZEL AHLAKTIR

Çeviri: Abdullah Yasir İslamoğlu

SUFI
KİTAP

Nefsin Arındırılması, Güzel Ahlâkla Bezenmesi ve Kalbin Hastalıklarının Tedavisine Dair

Her şeyi çekip çevirmesiyle düzenleyen, yaratılanların suretlerini en güzel şekilde biçimlendiren, insanı en güzel kıvam ve kaderde; eksik ve fazlalıktan azade bir biçimde yaratan, ahlâkın yetkinliğini kulun çaba ve çalışmasına bırakan, ahlâkını en güzel hale getirmesi noktasında kullarını teşvik edip ahlâksızlık konusunda onları türlü vesilelerle uyaran, kullarından seçkin olanlarına ahlâkı elde etme yollarını muvaffak kılma ve kolaylaştırmayla açan ve zorları onlara kolay kılan Allah'a hamdolsun.

Salat ve selam; Allah'ın kulu, elçisi, sevgilisi, seçilmişisi, uyarıcı ve müjdeleyicisinin, nübüvvet nurunun gönlünden parıldadığı, Hakk'ın hakikatının müjde ve işaretlerinden zuhur ettiği o zata, onun aile ve ashabına olsun ki onlar da İslam'ın yüzünü küfür ve zulümden kurtarmış, batılla en ufak bir ilişkileri kalmaksızın tertemiz kalmıştır.

Güzel ahlâk, Elçilerin Efendisi'nin niteliği ve sıddıkların en yüce amelidir. Gerçekten de güzel ahlâk dinin yarısı, takva sahiplerinin Allah yolundaki çabalarının ve ibadet ehlinin riyazetlerinin bir meyvesidir.

Kötü ahlâk ise kişiyi helak olmaya götüreceği kesin olan öldürücü bir zehirdir. Kötü ahlâk; kişi için apaçık bir utanç kaynağı, insanı aşikar bir rezalete düşüren ve âlemlerin Rabbi olan Allah'ın katından ve huzurundan uzaklaştıran bir şeydir. Kötü ahlâk, kendisini edinen kişiyi şeytanın yolunda yürütür. Bu yoldaki kapılar **“Yüreklere işleyen, Allah'ın**

tutuşturulmuş ateşine..” (Hümeze, 6) açılır. Fakat güzel ahlâk yolundaki kapılar kalbin içinden Rahman’ın katına, O’nun cennet ve nimetlerine açılan kapılardır.

Kötü ahlâk kalp ve nefislerin hastalığıdır. Fakat bu hastalığın diğerlerinden farkı, kişinin sonsuz hayatını da mahvetmesidir. Sadece bedenin hayatını etkileyen hastalık nerede, bu hastalık nerede!

Hekimler, yalnızca şu fani hayatımızı ve bedenimizi etkileyecek olan hastalıklarla ilgili onca tedavi yolları arayıp dururken, sonsuz hayatı kaybettiren kalp hastalıklarını tedavi etmek için uğraşmak, bunun metotlarını araştırmak çok daha önemlidir.

Tıbbın -istersen tedavi de diyebilirsiniz- bu çeşidini akıl sahibi herkesin bilmesi gerekir. Çünkü her kalpte bir hastalık, en azından bir sakatlık bulunur. Bu hastalıklar ihmal edildiğine birikir. Peş peşe gelen nöbetler artık kronik rahatsızlıklar olarak gözükmeye başlar. Kul da bu hastalıkların illet ve sebeplerini öğrenmek için yoğunlaşmaya başlar, ardından kollarını sıvayarak bunların tedavi ve ıslahı için işe koyulur. **“Nefsini arındıran, kurtuluşa ermiştir.”** (Şems, 9) ayeti, kalbin tedavi edilme sürecine işaret ederken **“Onu kötülöklere boğan da zarar etmiştir.”** (Şems, 10) ayeti bu hastalıkların ihmal edilerek üzerine gidilmemesine işaret eder.

Biz bu kitabımızda kalbin hastalık ve tedavilerine genel olarak bakmaya çalışacağız. Fakat başka bir bölüme havale ettiğimiz için her hastalıkla ilgili özel metotlar bu kitabımızda geçmeyecek. Bu kitaptaki amacımız ahlâkın güzelleştirilmesi ve bunun metotlarına külli bir bakış sağlamaktır.

Bu bakıştan sonra, bedenın tedavisinde kullanılan metotları da örnek olmaları bakımından amacımız doğrultusunda sıralayacağız. Böylece anlatılan şeyler, herkesin zihninde canlanmış olacak.

Bu örnekleri, güzel ahlâka ait faziletin açıklanması takip edecek. Sonrasında güzel ahlâkın hakikatini ve türlü riyazet yöntemleriyle kişilerin ahlâkının değişmesinin mümkün olduğunu anlatacağız. Ardından kişinin güzel ahlâkı kazanmasını sağlayan sebepleri, ahlâkın güzelleşmesi ve nefsin arındırılması konusunda farklı yol ve metotları sıralayacağız. Sonrasında kalbin hastalığına teşhis koymayı ve insanın nefsinin ayıplarını bilmesini sağlayan belirtilere geçeceğiz. Ardından kalplerin tedavisinin şehvetleri terk etmeksizin gerçekleşmeyeceğini söyleyerek Kur'ân-ı Kerim ve Sünnetten yapılan nakillerle bunu temellendireceğiz. Sonrasında güzel ahlâkın alâmet ve işaretlerinden söz edecek, çocukların büyüme çağlarında ahlâkî anlamda nasıl eğitilmeleri gerektiğini anlatacağız. Son olarak da iradenin şartları ve kişiyi mücahedeye hazırlayan süreci anlatacağız.

Böylece -Allah'ın izniyle- on bir bölüm, bu kitabın taşıdığı tüm amaçları içermiş olacak.

Güzel Ahlâkın Fazileti ve Kötü Ahlâkın Yerilmesine Dair

Allah, sevgilisi ve elçisine onu överek ve kendisine verdiği en büyük nimeti ifade ederken: “**Sen elbette üstün bir ahlâka sahipsin.**” (Kalem, 4) buyurmuştur.

Ayşe annemiz de Peygamber Efendimiz için “Onun ahlâkı Kur’ân’dı.” demiştir.

Bir adam Peygamberimize güzel ahlâkın ne olduğunu sorunca, Peygamberimiz ona: “**Kolaylığı seç, iyi olanı emret ve câhillere aldırma.**” (Araf, 199) ayetini okumuş ve ardından: “Güzel ahlâk seninle ilişkisini kesene gitmen, sana vermeyene vermen ve sana zulmeden affetmendir.” diye eklemiştir.

Yine Peygamber Efendimiz güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildiğini söylemiştir.

Peygamber Efendimiz: “Kıyamet günü mizanda en ağır gelecek olan şey Allah korkusu ve güzel ahlâktır.” demiştir.

Başka bir rivâyette bir adamın Peygamber Efendimizin huzuruna girerek ona dinin ne olduğunu sorduğu aktarılır. Peygamber Efendimiz de cevap olarak ona: “Din, güzel ahlâktır.” der. Ardından bu adam aynı soruyu Peygamber Efendimizin sağından, solundan ve arkasından yanaşarak tekrar tekrar sorduğunda Peygamber Efendimiz ona iyice yönelerek: “Hala anlamadın mı? Din, kızmamaktır.” buyurur.

Yine bir gün ona kötülüğün ne olduğu sorulduğunda: “Kötü ahlâktır.” diye cevaplar.

Başka birisi Peygamber Efendimize: “Bana ne tavsiye edersiniz?” diye sorduğunda: “Her nerede olursan Allah’tan kork.” demiştir. Adam biraz daha nasihat istediğinde: “Her günahının ardından onu silecek bir hayır işle.” demiş, adam biraz daha ekle deyince: “İnsanlarla güzel ahlâkla geçin.” demiştir.

Peygamber Efendimize en faziletli amelin hangisi olduğu sorulduğunda: “Güzel ahlâktır.” demiştir.

Yine Peygamber Efendimiz: “Allah’ın ahlâk ve yaratılışını güzelleştirdiği kişi ateşe girmez.” demiştir.

Fudayl b. İyazın aktardığına göre bir gün Peygamber Efendimize, geceleri ibadet eden ve gündüzleri oruç tutan fakat ahlâkı kötü olup diliyle çevresindekileri yıldıran bir kadının durumu sorulmuş, Peygamber Efendimiz de o kadın için: “Onda bir hayır yoktur, cehennemliklerdendir.” demiştir.

Ebu Derda, Peygamber Efendimizden duyduğunu söyleyerek şöyle aktarır: “Kıyamet günü mizana konacak ilk şey güzel ahlâk ve cömertliktir. Allah iman yarattığında iman O’na: ‘Yüce Allah’ım! Beni güçlendir.’ demiştir. Allah da onu güzel ahlâk ve cömertlikle güçlendirir. Yine Allah küfrü yarattığında küfür O’na: ‘Yüce Allah’ım! Beni güçlendir.’ demiştir. Allah da onu kötü ahlâk ve cimrilikle güçlendirir.

Peygamber Efendimiz: “Allah bu dini kendisine has kılmıştır. Dininiz için cömertlik ve güzel ahlâk dışında

hiçbir şey salah getirmez. O halde dininizi bu ikisiyle süsleyiniz.”

Peygamber Efendimiz: “Güzel ahlâk, en yüce olan Allah’ın ahlâkıdır.” demiştir.

Yine bir gün kendisine en faziletli müminin kim olduğu sorulduğunda Peygamber Efendimiz: “Ahlâkı en güzel olanıdır.” demiştir.

Hadis-i Şerif: “İnsanların tamamına malınızla yetemezsiniz, o halde güler yüz ve güzel ahlâkla davranın.”

Hadis-i Şerif: “Kötü ahlâk, sirkenin balı bozduğu gibi imanı bozar.”

Cerîr b. Abdullah Peygamber Efendimizin kendisine: “Allah senin yaratılışını güzelleştirmiş, sen de ahlâkını güzelleştir.” dediğini aktarır.

Bera b. Azib Peygamber Efendimizin yüz ve ahlâk güzelliği bakımından insanların en üstünü olduğunu aktarır.

Ebu Mesut el-Bedrî, Peygamber Efendimizin dua ederken: “Allah’ım yaratılışımı güzel kıldın, ahlâkımı da güzelleştir.” dediğini aktarır.

Abdullah b. Ömer Peygamber Efendimizin çokça dua ettiğini ve duasında sık sık: “Allah’ım senden sağlık, afiyet ve güzel ahlâk dilerim.” diye yakardığını aktarır.

Ebu Hureyre’den aktarılan rivâyette Peygamber Efendimiz: “Kişinin keremi dini, mürüvveti aklı ve kıymeti ahlâkı kadardır.” demiştir.

Usame b. Şerîk bir gün bedevilerin Peygamber Efendimize gelerek: Kula verilen en hayırlı şeyin ne

olduğunu sorduklarını aktarır. Peygamber Efendimizin cevabı: “Güzel ahlâktır.” şeklinde olmuştur.

Peygamber Efendimiz: “Kıyamet gününde aranızdan en çok seveceklerim ve meclisime en yakın olacak olanlar ahlâkları güzel olanlardır.”

İbni Abbas Peygamber Efendimizden şöyle aktarır: “Bir kişide şu üç şey ya da bunlardan bir tanesi bulunmadığında onun amelleri geçerli olmaz: ‘Allah’a isyan etmekten alıkoyan takva, sefihleri kendisinden uzak tutacak bir hilm¹ ve insanların arasında yaşamasını sağlayacak güzel ahlâk.”

Peygamber Efendimizin namaza başlarken ettiği duaların bir tanesi de şudur: “Allah’ım beni güzel ahlâka eriştir, en güzel ahlâka senden başkası ulaştıramaz. Ahlâkın kötüsünden de beni koru, onun kötüsünden beni koruyacak da ancak sensin.”

Enes şöyle aktarır: “Peygamber Efendimizle beraber olduğumuz bir gün ‘Güneşin buzu eritmesi gibi, güzel ahlâk da günahları eritir.’ demişti.”

Peygamber Efendimiz: “Güzel ahlâk, kişi için mutluluktur.” ve “Yümn yani bol hayır, güzel ahlâktır.” demiştir.

Peygamber Efendimiz Ebu Zer el-Gıfârî’ye: “Ebu Zer! Akıl gibi tedbir, güzel ahlâk gibi yücelik olmaz.” demiştir.

Enes aktarıyor: “Ümmü Habibe Peygamber Efendimize ‘Ey Allah’ın elçisi, bir kadın birisiyle evlenip boşandıktan sonra başka birisiyle evlenirse her üçü de ölüp cennete girerlerse kadın hangi kocasına ait sayılır?’ diye bir soru

1 Huy yumuşaklığı, öfke gerektiren durumlarda kendini yenerek sakin olma.

yöneltti. Peygamber Efendimiz de ona: ‘Bu dünyada kendisine güzel ahlâkla muamele eden kocasınıdır. Ümmü Habibe, güzel ahlâk dünya ve ahiretin hayrını toplar.’ demiştir.”

Peygamber Efendimiz: “İşlerinde dengeli olan bir mümin, güzel ahlâkı ve yaratılışındaki keremiyle durmadan oruç tutup namaz kılan kişinin derecesine ulaşır.” Başka bir rivâyette “Öğlenin sıcaklığında şiddetli susuzluk yaşayarak oruç tutan..” şeklinde bir ilave vardır.

Abdurrahman b. Semere anlatıyor: “Bir gün Peygamber Efendimizin huzurundaydık ve bize şunları söyledi: ‘Dün çok ilginç bir şey gördüm. Ümmetimden bir adam dizleri üzerine çökmüş haldeydi. Allah’la arasında bir perde vardı, sonra onun güzel ahlâkı gelerek kendisini Allah’a-huzuruna- aldı.’”

Enes, Peygamber Efendimizin şöyle dediğini aktarıyor: “Kul, ibadet yönünden zayıf olsa da güzel ahlâkıyla ahiretteki yüksek derecelere ve en şerefli menzillere kavuşur.”

Rivâyet edildiğine göre bir gün Hazreti Ömer, Peygamber Efendimizin huzuruna girmek için izin istedi. O esnada Kureyşli bazı kadınlar Peygamber Efendimizin sesini bastırarak şekilde ona bir şeyler anlatıyor ve birçok şeyi konuşuyorlardı. Hazreti Ömer’in geldiğini öğrenince hemen örtülerini başlarına çektiler. Hazreti Ömer içeri girince Peygamber Efendimiz bu duruma gülmeye başladı. Bunun üzerine Hazreti Ömer:

- “Ey Allah’ın elçisi, Allah seni hep güldürsün, annem babam sana feda olsun bir şey mi oldu?” diye sorarak şaşkınlığını dile getirdi.

Peygamber Efendimiz de:

- “Yanımda olan şunlara güliyorum, sesini duydukları gibi örtülerine büründüler.” diye cevaplar. Hazreti Ömer: “Oysa sen korkulmaya, çekinilmeye daha layıktın.” dedikten sonra kadınlara dönerek:

- “Ey kendilerine düşman olanlar! Benden korkarsınız da Allah’ın elçisinden korkmaz mısınız?” diye çıkarır. Onlar da: “Evet, sen Rasulullah’tan daha sert ve kabasın.” derler. Peygamber Efendimiz de Hazreti Ömer’e hitaben:

- “Hattab’ın oğlu! Nefsimi elinde tutana and olsun ki şeytan seni gördüğünde yürüdüğü yolu değiştiriyor.” der.

Peygamber Efendimiz: “Ahlâkın kötüsü, affedilmeyen günahdır. İnsanlar hakkında kötü düşünmek de başka kötülükleri doğuran bir günahdır.”

Peygamber Efendimiz: “Kul, kötü ahlâkıyla cehennem dibini boylar.” demiştir.

Bu konuda aktarılan hikayeler, sözler:

Oğlu, Lokman Hekim’e sorar: “Baba, insanın en hayırlı hasleti hangisidir?” Lokman da bunun din olduğunu söyler. Oğlu: “Peki ya iki tane olsaydı?” deyince Lokman: “Din ve maldır.” der. Oğlu: “Ya üç tane olsaydı?” deyince Lokman: “Din, mal ve hayâ duygusudur.” der. Oğlu: “Ya dört tane olsaydı.” deyince Lokman: “Din, mal, hayâ duygusu ve güzel ahlâktır.” der. Oğlu: “Ya beş tane olsaydı?” deyince Lokman: “Din, mal, hayâ duygusu, güzel ahlâk ve cömertliktir.” der. Oğlu: “Ya altı tane olsaydı?” deyince Lokman: “A oğlum! Zaten bu beş haslet bir kişide toplansa o kişi takvalı, arınmış, Allah dostu ve şeytandan uzaklaşmış biri olur.” der.

Hasan Basri: “Ahlâkı kötü olan kendine işkence eder.” demiştir.

Enes b. Malik: “İbadet ehli olmadığı halde kul, güzel ahlâkıyla cennette en yüksek mertebelere erişir. Güzel ahlâkı olmadığına ibadet ehli de olsa cehennem en düşük katmanlarını boylar.” demiştir.

Yahya b. Muaz: “Ahlâkın çokluğu, rızkın hazinesidir.” demiştir.

Vehb b. Münebbih: “Kötü bir adam, kırılmış bir çömleğe benzer. Ne içinde bir şey saklayabilirsin ne de artık toprak sayılır.”

Fudayl b. İyaz: “Bana, ahlâkı düzgün bir günahkarla arkadaşlık etmek, kötü ahlâklı bir âbidle arkadaşlık etmekten daha hoş gelir.”

İbni Mübarek bir yolculukta kötü bir adamla tanışır. Adeta yol boyunca ona katlanır, sıkıntı çeker ve güç bela kusurlarını örtmeye çalışır. Yolculuk bitip ayrıldıklarında ise ağlamaya başlar. Çevresindekiler ona niçin ağladığını sorduklarında: “Ona acıdığım için ağladım. Evet, ben ondan ayrılmış olabilirim. Fakat ahlâkı onu terk etmedi.” demiştir.

Cüneyd-i Bağdadi: “İlim ve ameli az da olsa, şu dört şey kişiyi yüksek mertebelere ulaştırır: Birincisi; hilm yani yumuşak huyluluk, ikincisi tevazu, üçüncüsü; cömertlik ve dördüncüsü; güzel ahlâktır. Bu sonuncusu imanın kemale erişmesidir.” demiştir.

Kettânî şöyle der: “Tasavvuf, güzel ahlâktır. Ahlâkına bir şey katan, tasavvufuna bir şey katmıştır.”

Hazreti Ömer: “İnsanlarla beraberliğiniz güzel ahlâkla olsun, onlardan ayrılmanız amellerle olsun.” demiştir.

Yahya b. Muaz: “Kötü ahlâk, öyle bir günahı ki kişinin yığınla sevabı da olsa onu kurtarmaz. Oysa güzel ahlâk öyle bir sevaptır ki birçok günah onu zarara uğratmaz.”

İbni Abbasiya keremin ne olduğu sorulunca: “Kerem, Allahın Kur’ân’da belirttiği şeydir.” diyerek “**Allah katında en değerliniz (kerem) en takvalı olanınızdır.**” (Hücûrât, 13) ayetini okur. Haseb yani yücelik, saygınlık nedir diye sorduklarında: “En ahlâklı olanınız en yüce olanınızdır.” demiştir.

Yine her şeyin bir temeli olduğu ve İslam’ın da temelini güzel ahlâk olduğu söylenmiştir.

İbni Atâ: “Yüksek mertebelere kavuşanlar ancak güzel ahlâkla kavuştu. Hazret-i Peygamber hariç hiç kimse bunların mertebesine erişemedi. İnsanlar arasında Allah’a en yakın olanlar, O’nun yarattıklarına, eserlerine güzel ahlâkla muamele edenlerdir.” demiştir.